

Dario Azzellini

Bolivarijanski proces: Konstituirajoča oblast, participacija in avtonomija

Ena izmed svojevrstnih značilnosti bolivarijanske revolucije (...) je v tem, da nima avantgarde, ki bi vodila revolucionarno politično delovanje. Sestavljena je iz široke družbene fronte, ki sestoji iz različnih gibanj. Ena so organizirana kot politične stranke, druga pa tvorijo sistem bazičnih kolektivov, ki se združujejo okoli bolivarijanskega kroga ter različnih družbenih misij in načrtov. Ta obsegajo najmanj 60% Venezuelcev. To omogoča, da se lahko demokratični proces, ki je pričel vzpodbujati kvalitativne spremembe, odvija v demokratičnem kontekstu, katerega dinamiko določa participacija in protagonizem različnih kolektivov.

Sanoja Obbediente/Vargas-Arenas 2004

Hugo Chávez je leta 1989 s 56,4% dobil predsedniške volitve. Uporabljal je protineoliberalni diskurz, še posebej proti privatizaciji državnega naftnega koncerna *Petroleos de Venezuela S. A. (PDVSA)*¹ in obljubil volitve za ustavodajno skupščino. Drugega februarja 1999 je prevzel mandat, 25. julija je bila izvoljena ustavodajna skupščina, 15. decembra je bila preko referendumu z 80% glasov izvoljena nova ustava, »Bolivarijanska ustava«. Leta 2000 je bil Chávez v skladu z novo ustavo in z 59,7% glasov ponovno izvoljen. Njegovo kampanjo so podpirale skoraj vse leve stranke, bazični sindikati, staroselske kmetice in kmetje ter bazične organizacije. Trenutno je vlada sestavljena iz petih strank² in sloni na široki osnovi.³

¹ Venezuela je peti največji izvoznik nafte na svetu. Privatizacija PDVSA se je začela konec leta 1997, sledila naj bi med leti 1999 in 2004 (Tezko 2004).

² Volilno zavezništvo Cháveza je gibanju podoben skupek iz *Movimiento V. República* (MVR), obeh socialističnih strank *Podemos* in *Patria Para Todos* (PPT), multietničnih *Pueblos Unidos de Amazonas* (PUAMA), kakor tudi staroselske *Confederación Indígena de Venezuela* (CONIVE).

³ Na tradicionalni levici je neortodoksni način naletel na nezaupanje, na novi levici pa je Chávezovo vojaško poreklo zbujalo skepso. Evropski mediji poročajo večinoma negativno, saj uporabljajo vire reakcionarnih venezuelskih množičnih medijev. In čeprav proces v

Chávezov projekt, ki odseva tudi v ustavi, »vsebuje različne vidike, ki ga oddaljujejo od hegemonskih neoliberalnih politik in v Venezueli odpira vrata alternativnemu političnemu projektu. Besedilo ustave v okvirju alternativne orientacije določa, da so socialne pravice osnovnih sektorjev osrednja dolžnost demokratične države, ki se mora utrditi.« (López Maya, 2003b: 221) Po političnem diskurzu ima država še od kolonializma nakopičeno »družbeno krivico« nasproti marginaliziranim množicam, ki jo mora poplačati. Zato je Chávez povišal javne investicije ter ustavil ali izničil številne privatizacije.⁴ Že od leta 1998 osrednje vladne točke glede vzgoje, zdravstva in prehrane sovpadajo z zahtevami družbenih gibanj.

»Bolivarijanska ustava« uvaja »participativno demokracijo« in »protagonistično vlogo« prebivalstva.⁵ Šestinsedemdeset členov se ukvarja s sodelovanjem prebivalstva pri odločitvah države in vlade. S Chávezom sta tako v teku dva paralelna procesa: reinstitucionalizacija in socialna preobrazba od spodaj. Na ta način po eni strani državne institucije ponovno pridobijo legitimnost in operativno sposobnost, po drugi pa se vzpodbuja proces družbene transformacije, ki jo vodijo družbena gibanja. Ta procesa sta povezana in komplementarna, delno tudi nasprotujoča si. Skupaj pa oblikujeta »Bolivarijanski proces«⁶, s katerim je povezana široka repolitizacija družbe.

Bolivarijanski proces na novo postavlja vprašanja oblasti (kakor tudi razmerja med državo in oblastjo) in demokracije. Tukaj se odpira prostor za analizo teoretskih predstav o protioblasti, kakor si jo zamišljata Michael Hardt in Antonio Negri (2002a).

družbenih gibanjih Latinske Amerike žanje simpatije, se niti tam niti v Venezueli skoraj nikoli ne objavljajo raziskave o gibanju.

⁴ Privatizacijska politika se je nanašala na ključna področja PDVSA in bazičnih industrij.

⁵ V originalu se reče „*pueblo*“, vendar tega pojma v njegovem družbeno-zgodovinskem pomenu in njegovi politični dimenziji ne smemo prevajati kot „ljudstvo“. Čeprav je tudi ta izraz nezadosten, v nadaljevanju besedila *pueblo* prevajam z izrazom *prebivalstvo*, s čimer se želim izogniti nesporazumom in zamenjavi z nemškim pojmom „Volk“ [ljudstvo, op. prev].

⁶ Ta izraz se nanaša na Simóna Bolívarja, humanista, protikolonialnega borca za svobodo na začetku devetnajstega stoletja, ki se je iz Venezuele navzven boril za suvereno in republikansko zvezo držav južne Amerike.

Upor, vstaja in konstituirajoča oblast

Če se izraz civilna družba uporablja za skupine, institucije itn., ki so z državo v posredniškem odnosu, je opozicijo v Venezueli težko opisati s tem izrazom, saj zavrača vsako posredovanje z državo in si prizadeva za uničenje bolivarijanskega procesa. Akterji in akterke opozicije, ki danes nastopajo kot »civilna družba«, predstavljajo staro vladajočo elito, transnacionalni kapital in male sektorje nacionalne buržoazije. Predvsem gre za predstavništva korporativnih interesov, kakršni so na primer *Confederación de Trabajadores de Venezuela* (CTV), za podjetniško zbornico *Fedecameras*, za stare stranke, kakor za iz njih nastale nove stranke. (López Maya, 2003b: 218; Medina 2003: 44) Pri tem igrajo zasebni množični mediji, ki prevzemajo artikulacijo interesov in mobilizacijo, osrednjo vlogo. Po mnenju Denisa (2001: 65) se diskurz civilne družbe v Venezueli nanaša na omahljive reforme iz osemdesetih let dvajsetega stoletja (decentralizacija upravnih struktur), ki so bile predstavljene kot odprtje države »civilne družbi«. Šlo je za poskus delegitimiziranega političnega sistema, da bi v oblastni model vključil tudi nepolitične elite in ga s tem utrdil. (Denis 2001: 63f). V Venezueli je »civilna družba« pomenila reducirano skupino mrež evropskih migrantov in migrantk, majhnih in srednjih podjetnikov ter posameznikov, ki so se (preko izobrazbe ali kreditov) povzpeli po družbeni lestvici. Ti sektorji pa podobno kot politični sistem niso bili sposobni vzpostaviti političnega konsenza. Utrdila se je zgolj marginalizacija večine, s čimer je naraščalo upadanje legitimnosti države. Zato se zahteve iz nižjih slojev niso nanašale na odprtje proti »civilni družbi«, temveč na neposredni protagonizem prebivalstva in na »konstituirajočo oblast« (Denis 2001: 66f).

Po Antoniju Negriju in Michaelu Hardtu (2002: 28) protioblast tvorijo trije elementi – upor, vstaja in konstituirajoča oblast. Te elemente so klasična revolucionarna gibanja devetnajstega in dvajsetega stoletja mislila ločeno in kot zunanje drug drugemu. Vendar je lahko danes »vsak izmed treh elementov – upor, vstaja in konstituirajoča oblast⁷ – prisoten v drugemu in lahko vodi k skupnemu načinu političnega izraza« (Hardt in Negri 2002a: 29f) Dejansko lahko imenovane elemente v bolivarijanskem procesu opazujemo istočasno: v upor proti političnemu, ekonomskemu, medijskemu in delno vojaškemu pritisku »Imperija«, v upor

⁷ Chávez sicer citira Negrijevo delo „Konstituirajoča oblast“. Vendar je koncept konstituirajoče oblasti v Venezueli nastal iz lastnih izkušenj. Sovpadanje z Negrijevimi tezami je bilo odkrito šele v drugi polovici devetdestih let.

bazičnih gibanj proti birokratizaciji, stagnaciji ali celo regresiji, do katerih bi privedla institucionalizacija procesa, v vstaji bazičnih gibanj, ki vsebuje dimenzije razrednega boja⁸ in v konstituirajoči oblasti, ki skozi naraščajočo participacijo in samoorganizacijo pripravlja temelje za novi družbeni model.

Analiza Hardta in Negrija ustreza primeru Venezuele, čeprav gre za proces znotraj okvirja nacionalne države in čeprav Hardt in Negri ugotavljata izginjanje avtonomne politične sfere. To protislovje pa je zgolj navidezno, kajti težave bolivarijanskega procesa pri preobrazbi družbe so očitne. Nič ne velja za osvojeno, niti država, v državnem aparatu pa lahko analiziramo »dvojno oblast«. »Imamo vlado, nimamo pa oblasti«, pravi filozof in sodelavec predsedstva Carlos Lazo v osebni pogovoru. Prav tako je vladi in velikemu delu bolivarijanskega gibanja jasno, da revolucija kot nacionalni projekt nima veliko možnosti. Zato se trenutna faza v regionalnem, kontinentalnem in globalnem smislu definira kot »akumulacija moči«.

S teoretskimi pozicijami Hardta in Negrija sovpada tudi zavračanje reprezentativne demokracije v bolivarijanskem procesu. Vendar je dejstvo, da bolivarijanska ustava v Venezueli prevzema vlogo družbene pogodbe in da se na podlagi te ustave oblikuje protioblast, v navidezni protislovju⁹ z Negrijevimi in Hardtovimi tezami o moderni (reprezentativni) demokraciji. Hardt in Negri jo namreč razumeta kot tesno povezano z nacionalno suverenostjo, definiranim nacionalnim prostorom in »ljudstvom« kot rezultatom reprezentiranosti, kot posledico pogodbenega, konstitutivnega akta meščanske družbe. S tem družbeno pogodbo razumeta kot akt poenotenja. Zaključek, ki ga iz tega potegneta Hardt in Negri, je sledeč: »(e)dini izum, ki nam preostane, je izum nove demokracije brez meja, brez mere, izum demokracije mogočnih multitud, ne zgolj enakih posameznikov, temveč sil, ki so na enak način odprte sodelovanju, komunikaciji in ustvarjanju.« (Hardt in Negri 2002a: 31)

⁸ Razredni boj se izraža predvsem kot boj med „situiranimi in marginaliziranimi“. (Medina 2003: 124) Pri vseh poskusih nekdanjega vladajočega razreda, da bi bolivarijanski proces zaustavil ali preusmeril, je široka samo-mobilizacija spodnjih slojev odigrala odločilno vlogo pri njegovi obrambi.

⁹ Treba bi bilo natančneje raziskati, v kolikšni meri sta družbena pogodba bolivarijanske ustave in nacionalni, teritorialni prostor, povezana z realpolitičnimi danostmi, medtem ko projekt presega nacionalni okvir. Poudarjanje suverenosti v Venezueli pomeni možnost politike onstran odločevalske oblasti „Imperija“. To nakazuje tudi nenehna naravnost diskurza in politike na kontinentalno zavezništvo držav z juga.

Ta teza je povsem prenesljiva na bolivarijanski proces. Zaenkrat gre tako za reprezentativno kot za participativno demokracijo (Ellner 2003a), vendar je razmerje med njima v nenehnem gibanju, zaenkrat v korist poglobitve participacije. Za »novo demokracijo« po Negrijevem in Hardtovem mnenju ni recepta.

Od korporativnega pakta Punto Fijo do družbene in politične polarizacije

Po padcu diktature Péreza Jimeneza leta 1958 so meščanske stranke podpisale pakt Punto Fijo. Oblast so si razdelili vojska, cerkev, podjetniška združenja in sindikati, hkrati pa so marginalizirali levico. Te organizacije in skupine so zasedle interakcijski prostor z državo vse do Chávezovega prevzema oblasti. (Medina 2003: 63) Za kanalizacijo zahtev je bila odgovorna zaprta mreža korporativnih in klientelističnih struktur. Ulični protesti so se vse do devetdesetih let soočali z represijo. (López Maya 2003b: 217) Z naftnim bumom je Venezuela doživela »zlati desetletje« (1973-1983). Tradicionalni in skozi strankarski sistem povzdignjeni zgornji sloj se je po nacionalizaciji nafte leta 1976 ugnezdil v državnih podjetjih in jih izropal. Vendar je država hkrati kopičila dolgove in zasebnemu gospodarstvu omogočala velikanske dobičke. S padcem cen nafte se je začel gospodarski propad in silovito poslabšanje življenjskih razmer za dodatne dele prebivalstva.

Nemir je zajel tudi vojsko in leta 1982 so mladi oficirji, med njimi tudi Chávez, ustanovili MBR-200 (*Movimiento Bolivariano Revolucionario 200*) kot podtalno celico. Politične predstave so bile takrat še ohlapne, vendar levo orientirane. Navezali so stike s predstavnicami in predstavniki gverile, ki je spodletela v šestdesetih in sedemdesetih letih dvajsetega stoletja ter levimi strankami, pozneje tudi s številnimi intelektualci in družbenimi aktivisti. MBR-200 je v osemdesetih letih postala civilno-vojaška organizacija. (Lopez Maya 2003a: 100f) Takšen razvoj MBR sta omogočili dve venezuelski posebnosti: vojaška akademija je na začetku sedemdesetih let dvajsetega stoletja dobila univerzitetni status. Vojaki so obiskovali tudi javne univerze, pogosto so s študijem nadaljevali tudi po končani vojaški akademiji. Ustanovitelji MBR so pripadali prvi generaciji oficirjev, ki je študirala na civilni univerzi in ki ni obiskovala nadaljnjih vojaških šolanj v ZDA. (Hellinger 2003: 60) K temu je treba dodati še dejstvo, da je vojsko nižjih činov sestavljalo skoraj izključno prebivalstvo iz nižjih slojev. Kdor je razpolagal z denarjem, je študiral na zasebnih univerzah.

Do leta 1989 je Venezuela veljala za zgledno demokracijo Latinske Amerike. Medtem ko so drugod vojaške diktature uveljavljale neoliberalni gospodarski in družbeni model, so bile v Venezueli socialdemokratske vlade. Toda takrat je nastopil *caracazo*, upor proti neoliberalni strukturni politiki vlade Carlosa Andrésa Péreza. Že od leta 1988 so visoke inflacijske stopnje in pomanjkanje zalog vodili k splošnemu poslabšanju življenjske ravni. 16. februarja 1989 je Pérez napovedal program, ki bo sledil smernicam Mednarodnega denarnega sklada. Ukinjene so bile subvencije in nadzor cen za številne javne storitve, sprožil se je obsežen program privatizacije. (Roberts 2003: 85) Zaradi drastičnega povišanja cen v osebni transportu je 27. februarja 1989 prišlo do spontanega vstaja v Caracasu, dan pozneje pa skoraj v vseh večjih in srednjih mestih Venezuele. Razglašeno je bilo izredno stanje in v sledečih tednih sta vojska in nacionalna garda zadušili upor. Pri tem je bilo ubitih med tisoč in tri tisoč ljudi. Caracazo je bila vstaja revnih proti neoliberalizmu in njegovemu vplivu na poslabšanje življenjskih razmer. Šlo je za »revolt lačnih«. Plenjenje in nemiri najprej niso imeli skupnega cilja. (López Maya 2003b: 213) Toda v toku dogodkov so postali upori vse bolj organizirani, razvijali so kolektivne in solidarnostne vzorce, akcije so se organizirale, nastajale so spontane oblike samoorganizacije, ti. »razvrščene skupine«.

Leto 1989 v venezuelski zgodovini pomeni prelomnico (Ellner 2003a: 19; López Maya 2003a: 102), kajti takrat se je začel nezadržan propad »*sistema Punto Fijo*«. Družbeni protesti so v devetdesetih letih postajali vse obširnejši. (López Maya 2003: 219) Številni družbeni in politični akterji in akterke (dijaki, študentke, staroselci in staroselke, rudarji, upokojenci, gibanja iz mestnih sosesk, itn.) so se bojevali – glede na neoliberalno paradigmo, ki ne predvideva nobenega prostora za socialne pravice in ki te skupine povsem marginalizira – za osrednje mesto socialnih pravic prebivalstva v politični agendi. Avtonomni družbeni boji so se vse bolj organizirali, stekali so se v skupni, novi politični projekt. Nič več niso bili goli upor, temveč tudi ustvarjalna, konstituirajoča moč.

Po ukrepanju vojske in nacionalne garde je MBR-200 pridobilo številne privržence. Dva bolivarijska puča sta spodletela, zato se je Chávez s svojimi četami v Caracasu predal. Po televiziji je pozvala svoje podpornice in podpornike, naj naredijo isto. V eni minuti se je zahvalil sodelujočim, prevzel odgovornost za puč in njegov propad ter razglasil, da zastavljenih ciljev »*por ahora*«, zaenkrat, niso dosegli. Poskus puča je bil soorganiziran tudi s strani družbenih gibanj, vendar v omejeni meri. Konspirativno ter v veliko večji meri pa z deli, ki so izhajali iz oboroženega boja. Veliko se jih je po vojaškem in političnem porazu

posvetilo delu v marginaliziranih mestnih četrtih. Poskus udara je požel veliko simpatij med gibanji in obubožanim prebivalstvom. Denis (2001: 31) navaja sledeče razloge, zakaj: šlo je predvsem za mlade oficirje iz nižjih slojev, tako kot pri *caracazu* se je tudi tukaj baza uprla delegitimiranemu vodstvu z vsemi sredstvi, diskurz se ni nanašal na red, temveč na svobodo.

Chávezov *por ahora*, ki se je nanašal na nedosežene cilje, je vzbudil široko upanje, da se je boj šele dobro začel, kar ga je počasi spremenilo v vodilno figuro in orientacijo za vedno večje dele prebivalstva in gibanj. »Civilno-vojaška enotnost« je pridobila prve orise.¹⁰ 27. novembra je sledil drugi poskus državnega udara z veliko širšim, tudi oboroženim sodelovanjem bazičnih organizacij. Vstaja je spodletela, a družbeni protesti so se vse bolj spreminjali v politične (Denis 2001: 32), zahtevali in razvijali so alternativni politični sistem in družbeni model. Chávez in bolivarijansko gibanje sta na razdrobljeno levico in disperzna družbena gibanja delovala kot katalizator in združujoč element. Želja po temeljiti spremembi je dobila ime in obraz: „Chávez, Chávez!“.

Rafael Caldera (1994-1999), ki je bil do pred kratkim vodilna osebnost *Copei*, je kot neodvisni kandidat na predsedniških volitvah 1994 zmagal z antineoliberalnimi izjavami in privolitvijo k ustavodajni skupščini. Vendar ni izpolnil obljub in leta 1996 je napovedal oster neoliberalni program. Ko je Caldera 1994. leta izpustil Cháveza in vojake, so ti prepotovali celotno deželo, organizirali »Bolivarijanski krog« in razpravljali o politiki. Do leta 1996 so po celotni državi obstajale organizacijske strukture. Na vrhu je stalo in stoji pet-glavo vodstvo bivših vojakov ter civilistov in civilistk. (López Maya 2003a: 107f) Leta 1997 se je MBR-200 odločilo sodelovati na volitvah. Ustanovilo je volilno zavezništvo *Movimiento V. República* (*MVR*) in za svojega predsedniškega kandidata predlagalo Cháveza.

Participacija namesto reprezentacije

Chávez je bil zmagovalni kandidat, ki je najbolj oddaljen od tradicionalnih sil: njegova zmaga je rezultat vse večje družbene polarizacije in hkratnega razpada tradicionalnih okvirjev reprezentacije. Roberts (2003) in Márquez (2003) glavne vzroke razpada tradicionalnega

¹⁰ „*Unión cívico-militar*“, strateška povezava med vojsko in organiziranim prebivalstvom, ki je v državah izven Latinske Amerike nezamisljiva, velja za osrednji steber bolivarijanskega procesa.

okvirja vidita v socialno-ekonomskih faktorjih. Kajti Venezuela je v osemdesetih in devetdesetih letih dvajsetega stoletja imela najnižjo gospodarsko rast in najvišjo brezposelnost na celotnem kontinentu. Temu je treba dodati še inflacijsko stopnjo, ki je leta 1996 dosegla sto odstotkov. (Ellner 2003a: 33f) Delež revnega prebivalstva je iz šestintridesetih odstotkov leta 1984 narasel na šestinšestdeset odstotkov leta 1995, delež tistih, ki živijo v skrajni revščini, pa se je v istem časovnem obdobju potrojil na šestintrideset odstotkov. (Roberts 2003: 80) Konec devetdesetih je bilo 80% prebivalstva revnih in izključenih iz politične in družbene participacije, izobrazbe ter zdravstvene oskrbe.

Filozof Carlos Lazo v enem izmed osebnih pogovorov dosedanja potek bolivarijanskega procesa opisuje v treh etapah. Zaenkrat je uspel konstituirajoči proces, konsolidacija na volitvah leta 2000 in spremenjena politična sporočilnost. Sledi – od prvih masovnih protestov opozicije konec leta 2001 preko puča 2002 do premostitve »štrajka« 2002/2003 – začetek uveljavljanja ustave kakor tudi obramba procesa, povezana z masovno mobilizacijo. Na koncu sledi faza poglobitve in konsolidacije procesa.

Chávezova vlada je začela z »renacionalizacijo« državnega naftnega podjetja *Petroleos de Venezuela S. A.* (PDVSA), prav tako je uspešno delovala pri krepitevi OPECa, kar je vodilo k visokemu porastu cen nafte. Nizke cene so bile posledica neoliberalne politike prejšnje vlade, ki je PDVSA dodelila veliko avtonomijo. Tako je glavni državni vir prinašal vse manj davčnih prihodkov in deloval kot navadno transnacionalno podjetje. Direktor PDVSA je podjetje odprl transnacionalnemu kapitalu, uvedel privatizacijo in se odmaknil od OPECa. (Parker 2003: 95)

V prvem obdobju Chávezove vlade so se zvišali socialni in izobraževalni izdatki, začela se je protikorupcijska kampanja, poostrili so se ukrepi proti davčnim goljufijam, ki prej skorajda niso bile kaznovane. Vse vojaške strukture so faktor »nacionalnega razvoja« za civilne naloge.

Chávezovi volivci in volivke prihajajo predvsem iz spodnjih slojev. Tudi pri mobilizaciji za podporo bolivarijanskemu procesu so reveži iz zahodnega Caracasa predstavljali največji delež. Večina je temnopoltih, črncev ali staroselskega porekla. Prav nasprotna je struktura opozicijskih mobilizacij, kjer lahko vidimo predvsem dobro stoječe prebivalce in prebivalke

vzhoda¹¹, ki so večinoma belci ali svetlopolti mestici [mešanci med belci in staroselci, op. prev.]. (Hellinger 2003: 70; Roberts 2003: 92f) Odločilno vlogo za visoko podporo bolivarijskemu procesu igra občutek revnih in marginaliziranih, da so sprejeti kot ljudje, ponotranjeni novi občutek, da imajo pravico, da se jih v institucijah obravnava spoštljivo in možnost sodelovanja pri kolektivnih bojih, ne da bi se jim bilo treba bati represije. Osrednjo konstituirajočo vlogo je pri tem igral proces oblikovanja in sprejetja nove ustave. Spodnji sloji in del srednjega sloja ustavo in proces sprejemajo za svojega. Skupaj se jo bere, velja kot osnova političnih zahtev in pri mobilizacijah so jo številni držali v rokah, nad glavo. Sodelovanje družbenih organizacij pri procesu nastajanja ustave je bilo mogočno in dinamično. Ker so stranke izgubljale zaupanje, so se tako družbeni kot politični akterji in akterke dojemali kot privilegirani subjekt v procesu oblikovanja nove ustave. Nevladne in družbene organizacije so pri ustavodajni skupščini neposredno sodelovale preko delavnic, komisij in okroglih miz. Organizacije za človekove pravice, ženske, okoljske, staroselske, bazične, četrtne organizacije itn. so se priključevale v skupine in razpravljale o prispelih predlogih. Od 624 predlogov je bila polovica vključenih v ustavo. (García-Guadilla 2003: 240) Nova ustava med drugim vsebuje kompleksno in aktualno vizijo človekovih pravic; vključila je pravice žensk, staroselcev in okoljske pravice, vzpostavila je okvir za izgradnjo novega sodnega sistema, predložila novo, solidarno gospodarsko orientacijo, vojakom je podelila volilno pravico in zapisala široke možnosti participacije. Številne točke tako nasprotujejo neoliberalnim smernicam.¹²

¹¹ Po raziskavah Statističnega urada Venezuele bi septembra 2003 51% prebivalk in prebivalcev Caracasa volilo Cháveza, 31% pa proti njemu. Podrobnejši pogled razkrije osi konflikta: v ekskluzivnem predmestju El Hatillo (60.246 prebivalcev) bi 93% volilcev volilo proti njemu. V soseski Libertador (2.061.094 prebivalcev), ki zaobjema številne revne četrti, bi za njega glasovalo 61%, proti njemu pa 21%. Povzeto po www.aporrea.org, septembra 2003.

¹² Med njimi najdemo: prepoved tujih vojaških baz ali tujih baz z vojaškim namenom (člen 14); zaveza države, da bo zgradila in financirala javni, brezplačni sistem zdravstvenega varstva, ki se ne bo smel privatizirati (člen 84 in 85); zaveza države, da bo zgradila solidarni sistem socialnega zavarovanja in priznanje gospodinjanskega dela kot dela, ki „proizvaja dodano vrednost in bogastvo“, s čimer je posledično socialno zavarovano (člen 86 in 88); pravica staroselskega prebivalstva do zemlje in vodovja, ki ju je uporabljalo skozi svoje zgodovino, v kolektivni in neodtujljivi obliki; priznanje lastnih družbenih, političnih in ekonomskih organizacijskih oblik (člen 119); pravica do dela (členi 87 do 97); brezplačno javno šolstvo (člen 106); prepoved patentiranja materialnih resursov, ustnih izročil, vednosti in simboličnih praks zgodovinskega staroselskega znanja (člen 124); prepoved patentiranja genomov živih bitij (člen 127); prepoved časovno neomejenih koncesij za izrabljanje surovin (člen 156); prepoved privilegiranja tujih investitorjev (člen 301); ključno področje PDVSA

13. novembra je Chávez uzakonil devetinštirideset dekretov, da bi omogočil vpeljavo strukturnih sprememb. To je bila začetna vzpodbuda za množične aktivnosti opozicije. Upor se je usmerjal predvsem proti zakonu o zemlji, ki predvideva redistribucijo zemlje in povečanje njene produktivnosti. Leta 1998 je v Venezueli 20% zemljiških posestnikov posedovalo 70% uporabnega zemljišča dobre kvalitete, medtem ko si je preostalih 75% posestnikov delilo 6% zemlje. (Lemoine 2003) Hkrati je obstajal vsaj poldrugi milijon kmetov brez zemlje. Večina zemlje je neobdelane, saj so jo opustili v dobro hitrejših donosov. Venezuela, nekdanji agrarni pridelovalec, danes uvozi 60% hrane. Novi zakon o zemlji določa, da je maksimalna količina zemlje, ki jo lahko poseduje posameznik, 100 do 5000 hektarjev (glede na produktivnost in način obdelovanja); za zemljo, ki ni vsaj osemdeset odstotno obdelana, se plača posebni kazenski davek, v določenih okoliščinah pa jo lahko država zaseže. (Medina 2003: 20f)

Drugi zakon določa nove okvirne pogoje za naftni sektor. Med drugim tudi člen, da mora biti delež države v primarnih aktivnostih sektorja zmeraj najmanj 51 odstoten. Pri tem so bila izdatki povečani in davki zmanjšani, saj je izdatke lažje nadzorovati kot davke. Hkrati naj bi se PDVSA temeljito reformirala, ponovno naj bi se vzpostavil dostop države. Vlada je obljubila, da bo dohodke PDVSA porabila za družbeni razvoj. Šlo je za vzpostavitev makroekonomske stabilnosti, ki je nujni pogoj za vpeljavo alternativne agende, kajti izpeljava strukturnih sprememb potrebuje še dodatni časovni okvir. (Parker 2003: 99) Posledično je vodstvo PDVSA vse bolj postajalo središče opozicijskih in konspirativnih dejavnosti.

Ugodni pogoji za neodvisne bazične medije so pripeljali do nastanka približno stopetdesetih radiov in devetih četrtih televizijskih kanalov. Po sprejetju novega zakona o medijih, ki je nastal v sodelovanju z bazičnimi mediji, so drug za drugim pridobili licence za predvajanje in danes tvorijo pomembno protiutež opozicijskim množičnim medijem, ki vodijo neprestano kampanjo proti bolivarijanskemu procesu.

ostane državna lastnina (člen 303); voda je javno dobro (člen 304); latifundije nasprotujejo gospodarskim interesom (člen 307).

Mobilizacije opozicije so – po prvi, za 10. december 2001 sklicani stavki – dosegle novi vrhunec aprila 2002. CTV in *Fedecamaras* sta razglasila omejeno stavko. 11. aprila je opozicijska zveza organizirala množično demonstracijo, ki se je preusmerila k vladni palači. V bližini palače je neznanec začel streljati, devetnajst ljudi je umrlo. Mediji so to predstavili kot masaker Chávezove vlade. Generalni vojaški štab je to izkoristil kot povod za udar. »Prehodna vlada« pod vodstvom direktorja *Fedecamaras* in s podporo opozicijskih strank ter CTV, se je sama imenovala za zasedbo mandata. Razpustila je vse državne demokratične institucije. Kasneje se je izkazalo, da je bil celoten scenarij že dolgo načrtovan. Ostrostrelci in mediji, ki so predstavljali nosilno os, so udar virtualno inscenirali. (Azzellini 2002) Milijone ljudi je kljub represiji šlo na ulice, obkrožilo predsedniško palačo, televizijsko postajo, vojaške kasarne in druga osrednja mesta oblasti. Vojaki s srednjim vojaškim činom so zavrnili poslušnost generalnemu štabu. 47 ur kasneje je imela Chávezova vlada ponovno mandat.

V začetku decembra 2002 je opozicija ponovno sklicala stavko. Tokrat je skušala proces ekonomsko zadušiti. V PDVSA so višji uradniki in podizvajalci izvajali številne sabotaže in uničevanje naprav. Produkcija nafte in bencina je padla na približno desetino normalnega stanja, kar je povzročilo deset milijard dolarjev izpada dohodka. Tovarne, transnacionalna podjetja in verige (kakršna sta Blockbuster in McDonalds), so delavcem proti njihovi volji preprečevali vstop v prostore. Večina delavcev in delavk je bila proti »štrajku«. Stavka trgovcev se je omejila na dobrostoječe četrti Caracasa, medtem ko se v osemdesetih odstotkih revnih četrti ni stavkalo. Stavka se je končala po tem, ko je 23. januarja 2003 več milijonov ljudi protestiralo za vlado. To je pokazalo, da stavka ne more uspeti, saj večina ljudi vlado podpira.

V PDVSA je samo mobilizacija prebivalstva preprečila, da se produkcija ni popolnoma ustavila. Ker je bila stavka v naftnem sektorju nelegalna – v sindikatu ni bilo glasovanja – je lahko vlada 18.000 od 38.000 zaposlenih odpustila, prav tako je zaradi neizpolnjevanja lahko preklicala številne pogodbe s podizvajalci. Številke so zgovorne: iz višjega menedžmenta je bilo odpuščenih 1000 od 1250 ljudi, iz srednjega 10.000 od 12.500 (osebni pogovor v PDVSA, septembra 2003). Zanimivo je, da je PDVSA do aprila vseeno uspela zagnati produkcijo v starem obsegu.

Poraz stavke je pomenil dodatno slabitev opozicije. Preostanek leta 2003 in v letu 2004 se je posvetila referendumu, ki naj bi odstavil Cháveza. Vendar se strategija ni toliko osredotočala

na izvedbo referendumu, saj je bil poraz opozicije predvidljiv, temveč na demontažo demokratičnih institucij in splošno destabilizacijo, s čimer bi se povečal mednarodni pritisk ali bi se izzvala intervencija Organizacije ameriških držav. (Azzellini 2004)

Na področju gospodarstva se trenutno odvija obnova, ki bo za enega izmed najpomembnejših temeljev gospodarstva postavila sistem kooperativ. Kooperative nastajajo na vseh področjih družbenih gibanj. In to kljub temu, da je bila pomembnost kooperativ v Venezueli bistveno manjša kot v drugih državah Latinske Amerike. (Parker 2003: 105) Po izračunih nacionalnega inšpektorata za kooperative jih je bilo leta 2001 približno 1900. Njihovo število je do julija 2003 naraslo na 10.000. Od tega jih je 4873, ki prehranjujejo 300.000 družin, nastalo z neposredno pomočjo vlade. (Gobierno 2004) Še nekaj časa mora preteči, da bomo lahko z gotovostjo trdili, da tak sistem vodi v kvalitativno prenavo gospodarstva. Za dodatno krepitev sistema kooperativ je bil marca 2004 sprejet zakon, ki vse javne institucije obvezuje, da pri vseh naročilih do zneska 80.000 evrov dajo prednost kooperativam. Marca 2004 se je začela ambiciozna misija „*Vuelvan Caras*“, ki naj bi v širokem okvirju vzpostavila v ustavi zagotovljen staroselski razvoj in solidarnostno ekonomijo. Z državno finančno, personalno in tehnološko pomočjo naj bi v toku naslednjih let približno milijon ljudi opravilo šolanje v solidarnostnem gospodarstvu, pri čemer naj bi dobili ustrezno izobrazbo. Prav tako naj bi ustanavljali kooperative in mala podjetja.

Na mednarodni ravni je Venezuela, za razliko od brazilske vlade, od začetka v celoti zavračala vseameriški prostotrgovinski sporazum. (Parker 2004: 105) Za Venezuelo je prednostnega pomena latinoameriška integracija, v katero se vlaga veliko napora. Počasi na priljubljenosti pridobiva predvsem diskurzivno zastavljen venezuelski protipredlog ALBA (*Alternativa Bolivariana para las Americas*), ki so ga prevzela in ga nadalje razvijajo številna družbena gibanja na celotnem kontinentu. Pri predlogu ALBA zaseda družbeni razvoj osrednje mesto. Gospodarska integracija sledi le postopoma in le do mere, ki v posameznih sektorjih različnih držav ne more povzročiti propada ali razprodaje. Istočasno naj bi bogatejše države ustanovile sklad, ki bi vzpodbujal šibkejše sektorje v različnih državah. ALBA ne predvideva sodelovanja ZDA in Kanade.

Družbena gibanja med avtonomijo in sodelovanjem

Vprašanje odnosov med samimi družbenimi gibanji ter med gibanji in vlado, njihove samoorganizacije in mobilizacije v Venezueli, je zelo kompleksno. S prevzemom oblasti so se številni aktivisti in aktivistke družbenih gibanj zaposlili v institucijah, kar je gibanja deloma oslabilo. Vendar so se zaradi tesne povezave med državo in gibanji nekatera gibanja tudi precej okrepila. Istočasno pa se tukaj zastavlja vprašanje obsega avtonomije.¹³

Pri tem je treba upoštevati, da so bile množice poprej v Venezueli neorganizirane. Zaradi nenehnih napadov na bolivarijanski proces se je pojavila nuja po organizaciji njegove konsolidacije in obrambe. Tukaj je vlada dajala prednost organski samoorganizaciji od spodaj. Po drugi strani pa vse do danes obstaja močna fiksacija množic na figuro Cháveza.

Kljub temu, ali pa mogoče prav zato, ker se Chávez v svojem diskurzu nikoli ne povzdiguje čez druge in ker v ospredje zmeraj postavlja „*el pueblo*“, katerega del je, se njegova figura pričinja spreminjati v figuro „*caudilla*“. Denis (2001) je zelo kritičen do tega dejstva, vendar tako kot vsi drugi ugotavlja, da transformacijsko gibanje brez Cháveza ne bi moglo razviti svoje moči v obsegu, ki ga ima danes. Poudarja izstopajočo vlogo Cháveza, ki mu je, za razliko od leveice, uspelo obubožane množice integrirati v transformacijski politični projekt. Chávezu uspeva neposredna komunikacija z razpršenimi množicami, ki zaradi zahtev neoliberalizma po razdrobljenosti in individualiziranosti nima organizacijske povezave. Hkrati za vse sodelujoče pri procesu pomeni integrativni element in predstavlja zagotovilo za nenehno vključenost družbenih gibanj, saj gradi ravnotežje s tradicionalnimi praksami v vladi sodelujočih strank. Predvsem pred udarom je šlo za komunikacijo med Chávezom in množicami, ki so v najboljšem primeru zaupale zgolj lokalnim organizacijam, medtem ko je bil mobilizacijski učinek strank zanemarljiv.

MVR naj bi bilo volilno zavezništvo, katerega namen je obramba *MBR-200*, toda po zmagi na volitvah ga je naposled nadomestilo. Vendar ni moglo razviti participativnih mehanizmov, niti poglobljati njihove vsebine. Hkrati pa se je ob različnih priložnostih razkrila osupljiva sposobnost samoorganizacije. Prav tako množice Chávezu ne sledijo slepo. Če so mobilizacije

¹³ Staroselsko gibanje je doseglo več kot v drugih latinoameriških državah, čeprav v Venezueli samo 1,5% prebivalstva pripada staroselskim skupinam. Gibanje podpira proces, vendar ohranja široko avtonomijo. Gibanje žensk, ki je bilo prav tako zelo uspešno, je oslabilo, saj so se številne ženske zaposlile v institucijah.

pomembne, uspejo zaradi nekakšne kolektivne inteligence in delujejo strateško tudi brez vodstva.

Problem samoorganizacije, jedra bolivarijanskega procesa, leži v desetletja trajajoči klientelistični, asistencialni in paternalistični strukturi. Številni Venezuelci in Venezuelke samih sebe ne dojemajo kot akterjev sprememb. (Márquez 2003: 270) Hkrati pa je samoorganizacija osrednjega pomena za sodelovanje pri vladnih programih, ki večinoma gradijo na samoiniciativi organiziranih ali organizirajočih se skupin in četrtnih skupnosti.

V asistencialni kulturi lahko iščemo tudi vzroke, zakaj se je pravni okvir participacije doslej uporabljal le v manjši meri. Tako obstaja na primer tudi možnost širokega soodločanja pri lokalnih politikah skozi mehanizem »Lokalnih odborov za javno načrtovanje« (CLPP). Dvajset odstotkov financ je celo zakonsko predvidenih za projekte »organizirane lokalne civilne družbe«. Dejansko se to odvija le v omejenem obsegu, saj se CLLP pogosto ne ustanavljajo ali pa ne delujejo. Drugi primer se nanaša na urbano zemljiško lastnino, ki prebivalcem in prebivalkam revnih četrti omogoča, da legalizirajo zemljo, na kateri živijo. Edini pogoj je ustanovitev lokalnega odbora za mestno zemljo, ki deluje kot posrednik. Sicer je bilo v letu 2003 dodeljenih 38.000 naslovov (Gobierno 2003: 74), vendar se v številnih revnih predelih odbori še niso izoblikovali.

Zaradi teh problematik so Chávez ter ostali aktivisti in aktivistke sredi leta 2001 lansirali Bolivarijanski krog, »da bi »ljudstvo«, ki je »suvereno«, prenehalo biti neorganizirana množica, da ne bi bilo vezano na ideologijo ali na svojega karizmatičnega vodjo (Cháveza) v individualizirani obliki, skozi klientelistične in populistične prakse ter pričakovanja.« (García-Guadilla 2003: 247) Bolivarijanski krogi so skupine, ki na lokalni ravni prevzemajo socialne in kulturne naloge. Vendar se od navadnih družbenih organizacij razlikujejo v tem, da se zavzemajo za politično in ideološko samoizobraževanje, katerega namen je obramba in poglobitev procesa. Iz teh razlogov skušajo krogi v predelih, kjer so dejavni (soseske, delavci in delavke, študenti in študentke, intelektualci in intelektualke, ženske, ulični prodajalci itn.), spodbujati samoorganizacijo in participacijo. Krogi, v katerih je organiziran približno poltretji milijon venezuelskega prebivalstva, podpirajo bolivarijanski proces, vendar niso vezani niti na vlado niti na stranke, niti jih vlada ali stranke ne morejo ustanoviti. Najmanj sedem oseb lahko v vsakem trenutku ustanovi bolivarijanski krog, pod pogojem, da so njegovi cilji in način delovanja v skladu s statutom.

Izjemno organizacijsko moč so od leta 2003 naprej razvile tudi različne »misije« oziroma na določene cilje usmerjeni načrti, ki jih izvaja vlada. Tisto, kar doslej (v takšnem obsegu) ni povsem uspelo bazičnim organizacijam, torej masovna organizacija baze, so izpolnile misije »*Barrio adentro*« (program, v katerem je 10.000 kubanskih zdravnikov in zdravnic izvajalo brezplačno zdravstveno oskrbo v revnih mestnih četrtih in marginaliziranih regijah in ki ga podpirajo »odbori za zdravje«), »*Misión Robinson*« (1. faza: opismenjevanje, 2. faza: zaključek osnovne šole; do marca 2004 se je opismenilo več kot milijon ljudi), »*Misión Ribas*« (srednja šola), »*Misión Sucre*« (višja šola), in številne druge. Misije so na pobudo predsedstva nastale kot samostojne institucije, kar nakazuje, da delo ministrstev ni pravilno delovalo. Za misije se je prijavilo na stotisoče prostovoljcev (ki so prejeli odškodnino za porabljena sredstva). Organizirali so misijo, se pridružili bazičnim organizacijam ali oblikovali bolivarijanski krog.

Korporativizem vs. avtonomija na primeru sindikatov

Sindikavno združenje CTV se je širilo v zavezništvo z AD. Vodstvo CTV je dobilo položaje in poslanske sedeže, banka CTV pa je prejela finančno moč. V zameno je CTV v tradicionalnih sektorjih ohranjalo mir. Vendar je, kot posledica neoliberalnih politik, naraščajoča informalizacija trga delovne sile – delež zaposlenih v neformalnem sektorju je iz 34% leta 1980 (Roberts 2003: 81) narasel na 56% leta 1989. (Márquez 2003: 264) Podpora CTV neoliberalnim politikam je pripeljala do tega, da se je sindikalna organiziranost zmanjšala iz 26,4% leta 1988 na 13,5% leta 1995. (Roberts 2003: 82)

V svoji volilni kampanji je Chávez vehementno napadel CTV, kasneje pa je preprečil nadaljevanje korporativističnega modela. V zameno se je vodstvo CTV osredotočalo na opozicijo Chávezu. In vendar številni neodvisni sindikati niso hoteli zapustiti CTV. Sumili so, da je Chávezov cilj ustanovitev zveze sindikatov, ki bo blizu vladi. Ta občutek je povečalo oblikovanje Bolivarijanske delavske moči (FBT). Znotraj chavističnih sindikatov se je ostro razpravljalo o sindikalni avtonomiji in FBT je bila dolgo organiziran tok znotraj CTV. Med tem je vodstvo CTV povsem zanemarilo zahteve delavcev in delavk (Ellner 2003: 158) ter zavezništvo sindikatov popeljalo v opozicijsko zavezništvo s *Fedecamaras*. Sodelovalo je pri puču leta 2002 in skupaj s *Fedecamaras* organiziralo stavko decembra 2002 in januarja 2003. Resnične stavke pa je bilo le za vzorec, saj je CTV zastopalo le redke elitne sektorje in svoj

lastni aparat. Nekdanja oporišča sindikalnega gibanja, izhajajoča iz v devetdesetih letih razpadle leve stranke, *Causa R* in *Bolivar*, zaposleni v metroju Caracasa ter javni uslužbenci, ki so bili del CTV, vendar niso veljali za chaviste, se stavke niso udeležili. (Ellner 2003c: 171)

Prav tako so stavko bojkotirali delavci in delavke v PDVSA. Dejansko so stavkali samo visoki in višji uslužbenci. PDVSA so lahko zaustavili samo z masovnimi sabotажami. Vendar so jo ponovno spravili v zagon delavci in delavke, navadni in nekateri višji zaposleni, številni prostovoljci, med njimi že upokojeni ali odpuščeni delavci in delavke, inženirji in inženirke, podpiralo in varovalo pa jih je na desetisoče ljudi nižjega sloja. Številni sindikalisti in sindikalistke v naftnem sektorju so prepričani, da je po uspešni »nacionalizaciji« PDVSA čas za boj za »socializacijo«.¹⁴

Po teh dogodkih so številni neodvisni in chavistični sindikati potiskali k ustanovitvi novega krovnega združenja. Za to idejo so mobilizirali v svojih bazah in zapuščali CTV. Aprila 2003 se je pričela ustanavljati UNT. (Nacionalna zveza delavcev) Gre zasindikalno zavezništvo, neodvisno od vlade, a vseeno razredno naravnano, ki podpira bolivarijanski proces, a vseeno ohranja avtonomijo. K UNT je pristopilo preko 600 posameznih sindikatov, med njimi iz najpomembnejših sektorjev. Ima 21-člansko vodstvo, sestavljeno iz sindikalistk in sindikalistov, ki se jih lahko vedno odstavi (z volitvami). UNT trenutno organizira in strukturira lokalna in regionalna zavezništva. Če bo ta proces uspel, bo to pomemben korak za bolivarijanske sile, ki jim v prvih letih ni uspelo prepričati organiziranih delavcev in delavk, naj sodelujejo kot aktivni del procesa.

Gibanje kmetov in zakon o zemlji

Nova vlada je okrepila neodvisno gibanje kmetov v Venezueli. Pred tem je bilo relativno šibko in aktivno le v redkih regijah. Večinoma je delovalo na pol podtalno, saj je bilo izpostavljeno hudi represiji. Nacionalna garda in policija sta vedno branili interes veleposestnikov, kmetje so bili vedno premagani ter izpostavljeni selektivnim umorom in

¹⁴ Državni nadzor PDVSA, ki je sledil stavki, je dejansko pripeljal do drugačne podjetniške politike. Tako PDVSA v letu 2004 prispeva približno 1,7 milijarde dolarjev za socialne izdatke. Med drugim tudi za izgradnjo 3000 ordinacij v programu "*Barrio adentro*", ki ga je to podjetje prevzelo.

masakrom. Vladni diskurz in njeno odklanjanje nadaljnje represivne podpore interesom veleposestnikov, vključno z novim zakonom o zemlji, je kmečkim organizacijam odprl manevrski prostor. Zato danes podpirajo bolivarijanski proces, vendar z veliko avtonomijo.

Redistribucija zemlje, ki jo od leta 2001 izvaja Nacionalni agrarni inštitut (IAN), je naletela na ostro opozicijo zveze veleposestnikov in rejcev živine, ki so vladi očitali, da ne spoštuje zasebne lastnine. Dejansko pa je šlo za državno zemljo, ki so si jo veleposestniki prisvojili protipravno. (Medina 2003: 23) Leta 2000 je vlada začela preverjati veljavnost zemljiških lastninskih pravic, meriti zemljišča in jih usklajevati z lastniškim listom ter razdeljevati zemljo. Na ta način je lahko do konca leta 2001 nekaj tisoč družin dobilo zemljo. Večinoma so zemljo, ki jo je prepovedano prodati, dodelili kooperativam. Sočasno naj bi kooperative dobile tehnično pomoč in ugodne kredite, kar pa je do sedaj – tudi po koncu leta 2001, ko je bil sprejet zemljiški zakon, ki ustreza gibanju kmetov – precej pešalo. Vzrok zato leži predvsem v neprimernih strukturah Kmetijskega ministrstva in na oblastnih strukturah na mestu samem, ki so podporo v veliki meri kanalizirale v korist srednje velikih kmetov. Dodaten razlog je bila nezadostnost agrarnega inštituta. Pod pritiskom kmečkih organizacij je vlada osnovala Nacionalni inštitut za zemljo (INTI), ki je razpustil IAN. INTI je do konca leta 2003 novim kooperativam razdelil skoraj 2,27 milijonov hektarjev državne zemlje. Vendar se zdi, da tudi tukaj nadaljnja podpora ne deluje. Na nacionalni ravni INTI sicer uživa navidezno zaupanje kmečkih organizacij, a zastopništva na regionalni in lokalni ravni so bila večkrat tarča protestov. Največji problem kmečkega gibanja pa vseeno predstavljajo umori aktivistov in aktivistk. Morilci veleposestnikov in rejcev živine so v zahodnih regijah Venezuele od sprejetja zemljiškega zakona ubili približno osemdeset aktivistov in aktivistk. (Lemoine 2003) Tudi tukaj opozicijski mediji igrajo neslavno vlogo, saj aktivistom in aktivistkam očitajo, da so povezani s kolumbijsko gverilo ali pa da so del Bolivarijanskih osvoboditvenih sil (FBL), oborožene venezuelske organizacije, ki je kot podeželska samoobrambna skupina nastala na mejnih območjih s Kolumbijo.

Zaključki in perspektive

Bolivarijanski proces je s svojimi problemi in protislovji eden izmed najzanimivejših družbenih procesov na svetovni ravni. Iskanje družbenih in ekonomskih modelov onstran neoliberalizma ni lahka naloga in uspešne preizkušene alternative še ne obstajajo. Proces je za raziskovanje gibanj ter za progresivna družbena in politična gibanja zanimiv predvsem zaradi

svojega razumevanja odgovornosti do procesa in participacije ter odnosa med državo in družbenimi gibanji. K temu je treba dodati, da se je proces v Venezueli, v nasprotju s številnimi drugimi primeri, do sedaj zmeraj poglobljal in da se je njegov participatorni ter radikalno demokratični značaj samo povečeval.

Če opazujemo bolivarijanski proces, nas precej spominja na radikalno demokracijo Ernesta Laclaua in Chantal Mouffe. V Venezueli se kot osrednja naloga zastavlja poglobitev demokratične revolucije, ki se je začela pred dvesto leti. Hkrati pa se diskurz ne nanaša na razred, predpisana ali privilegirana organizacijska oblika ne obstaja, niti v strukturi niti v vsebini ali usmerjenosti. Pri procesu sodelujejo okoljski aktivisti, ženske, migranti in migrantke, hendikepirani, staroselke, črnci, kmetje in kmetice, delavci in delavke, geji, lezbijke itn., s svojimi lastnimi organizacijami. Četudi velike neenakosti v priznanju različnih zatiralskih razmerij, tako v javnosti kot med prebivalstvom, še vedno obstajajo.

Vendar nadaljnji potek procesa ne bo odvisen zgolj od obrambe pred notranjimi in zunanjimi napadi, temveč tudi – kar je s tem v močni povezavi – od njegove ekonomske stabilizacije. Ekonomski pritisk na bolivarijanski proces je velik, samo med letoma 1999 do konca 2002 je znašal beg kapitala 32 milijard dolarjev. Po uradnih statistikah se je venezuelski BDP v drugem in tretjem letu Chávezove vlade zvišal za 3,2% in 2,8%. Zaradi državnega udara in stavke je leta 2002 rast padla za 8,2% in leta 2003 za 9,8%. V zadnjem trimesečju 2003 pa je Venezuela doživela ponovno visoko rast. Za leto 2004 so različni viri napovedali rast med štirimi in desetimi odstotki. To bi pomenilo, da deluje tudi nova naravnost ekonomije, po parametrih, ki ne odgovarjajo neoliberalni paradigmi. Širitev bolivarijanskega procesa v druge države Latinske Amerike, pojav nove perspektive onstran tradicionalnih levičarskih konceptov in onstran neoliberalizma, lahko v naslednjih letih povzročijo kar nekaj gibanja na kontinentu. Če pa bosta Chávez in bolivarijansko gibanje zaradi notranjih in zunanjih faktorjev spodletela, se bo Venezuela zagotovo vrnila na stara neoliberalna pota. To bi vsekakor pomenilo korak nazaj za venezuelska družbena gibanja in latinoameriško levico. Podobno kot v Čilu leta 1973, bi lahko takšen razvoj signaliziral, da temeljne spremembe, vsaj na miren način, niso mogoče.

Prevedla Barbara Bezec

Literatura:

Azzellini, Dario (2002): Nur 48 Stunden. Der Putsch und sein Schnelles Ende. V: *Arranca!* Nr. 27, poletje 2002.

Azzellini, Dario (2003): Der Frühling Venezuelas. V: Richter, Horst-Eberhard/Uhe, Frank (Hg.): *Aufstehen für die Menschlichkeit*. Gießen.

Azzellini, Dario (2004): The script of destabilization as applied to Venezuela; www.venezuelanalysis.com (4.3.2004).

Denis, Roland (2001): *Los fabricantes de la rebelión* (Movimiento Popular; Chavismo y Sociedad en los años noventa). Caracas.

Ellner, Steve (2003a): Introducción. En la búsqueda de explicaciones. V: Ellner, Steve/Hellinger, Daniel (2003): *La política venezolana en la época de Chávez*. Caracas, 19-42.

Ellner, Steve (2003c): Tendencias recientes en el movimiento laboral venezolano: Autonomía vs. Control político. In: *Revista Venezolana de Economía y Ciencias Sociales*, Nr. 3/2003, 157-178.

García-Guadilla, María Pilar (2003): Sociedad civil: institucionalización, fragmentación, autonomía. V: Ellner, Steve/Hellinger, Daniel (2003): *La política venezolana en la época de Chávez*. Caracas, 230-251.

Gobierno Bolivariano de Venezuela (2003): Logros 2003. Caracas.

Gobierno Bolivariano de Venezuela (2004): *Acciones Gubernamentales, Gobierno cumple 5 años aplicando la Agenda Social*, 3. februar 2004, www.venezuela.gov.ve

Hardt, Michael/Negri, Antonio (2002a): *Globalizzazione e democrazia*. Predavanje na Akademiji za upodobitvene umetnosti, Dunaj, april 2001, objavljeno v Documenta Kassel 11, italijanska različica v: *Hortus Musicus*, Nr. 10, april-junij 2002, 26-31.

Hardt, Michael/Negri, Antonio (2002b): *Empire*. Die neue Weltordnung. Frankfurt am Main.

Hellinger, Daniel: Visión política general: la caída del puntofijismo y el surgimiento del chavismo. V: Ellner, Steve/Hellinger, Daniel (2003): *La política venezolana en la época de Chávez*. Caracas, S.43-74.

INTI, Instituto Nacional de Tierras (2003): *2 años de la ley de tierras y más de 2 millones 261 mil de hectáreas*, www.inti.gov.ve

Lemoine, Maurice (2003): „I'm a landless peasant, I've got land, but it's in the graveyard“. Venezuela: the promise of land for the people. Na www.venezuelanalysis.com, prevod iz: *Le Monde Diplomatique*, oktober 2003.

- López Maya, Margarita (2003a): Hugo Chávez Frías, su movimiento y presidencia. V: Ellner, Steve/Hellinger, Daniel (2003): *La política venezolana en la época de Chávez*. Caracas, 98-120.
- López Maya, Margarita (2003b): Movilización, institucionalidad y legitimidad en Venezuela. V: *Revista Venezolana de Economía y Ciencias Sociales*, Nr. 1/2003, 211-226.
- Márquez, Patricia (2003): ¿Por qué la gente votó por Hugo Chávez? V: Ellner, Steve/Hellinger, Daniel (2003): *La política venezolana en la época de Chávez*. Caracas, S.253-272.
- Medina, Medófilo (2003): Venezuela al rojo entre noviembre de 2001 y mayo de 2002. V: Medina, Medófilo/López Maya, Margarita (2003): *Venezuela: confrontación social y polarización política*. Bogotá, 7-135.
- Parker, Dick (2003): ¿Representa Chávez una alternativa al neoliberalismo? V: *Revista Venezolana de Economía y Ciencias Sociales*, Nr. 3/2003, 83-110.
- Roberts, Kenneth (2003): Polarización social y resurgimiento del populismo en Venezuela. V: Ellner, Steve/Hellinger, Daniel (2003): *La política venezolana en la época de Chávez*, Caracas, 75-95.
- Tezko Lee, Elí (2004): El Petróleo y las elecciones de 1998. V: *VEA*, 23.2.2004, Caracas.